

Світлана Горова,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ЕЛЕКТРОННА ПРЕСА ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКТУВАННЯ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК

У роботі акцентується увага на значенні електронних ресурсів у комплектуванні сучасних бібліотек.

Ключові слова: електронна преса, електронні інформаційні технології, інформаційне суспільство, інформація.

Розвиток нових інформаційних і комунікаційних технологій у наш час розкрив нові можливості та став стимулом для зростання соціальної активності членів суспільства, для вдосконалення його структури. Цей процес, сприяючи розкриттю творчих можливостей людей, забезпечує зростаючу життєздатність самих соціальних структур і необхідну адекватність реагування сучасного суспільства на весь комплекс викликів, що ставить перед ним сьогодення. Електронні інформаційні технології, введені в суспільну практику, активізували, прискорили темпи процесу виробництва матеріальних і духовних благ, сприяли піднесенню до вимог сьогодення еволюцію самої людини, розкриття її можливостей і здібностей, обумовили творення нових соціальних спільностей. Водночас члени суспільства, кожної окремої соціальної спільності в основній своїй масі нині, на відміну від недалекого ще минулого, змушені відповідно до сучасних вимог, активізувати сферу своєї інфотворчості в напрямі професійної чи громадської діяльності, набувати необхідної кваліфікації. Рівень соціальної активності сьогодні пов'язується з обов'язковою комп'ютерною грамотністю. Дедалі більш важливим стає вміння відбирати, відшукувати необхідну в зростаючих інформаційних потоках інформацію, у першу чергу – електронну.

Ця тенденція поширюється також і в позавиробничій сфері, у громадській діяльності, у сімейно-шлюбних стосунках, навчанні, організації дозвілля та життя кожної людини, таким чином, уплетене в густу мережу найрізноманітніших соціальних зв'язків і дій. Кожен суспільний індивід у сучасних умовах дедалі більшою мірою стає і їх учасником, і одночасно їх творцем. І в цій складній суспільній організації з відповідною системою інформаційних баз [1] кожен її член бере участь

у таких обсягах інфотворення, які відповідають кількості виконуваних ним соціальних функцій.

Прогнозуючи саме таку ситуацію, у свій час А. Д. Урсул зауважував, що «в розвитку суспільства яскраво простежується тенденція накопичення інформації, причому це накопичення відбувається не тільки і, головне, не в середині біологічного організму людини, а поза ним у продуктах її суспільної діяльності, у взаєминах людей. Нагромадження інформації набуло таких темпів і масштабів, що сутність суспільної людини вже не можна виявити, не розглядаючи це зовнішнє стосовно індивіда, але внутрішнє, сутнісне для всього суспільства нагромадження інформації» [2]. Включаючись у складну систему циркуляції інформації в системі соціальних інформаційних комунікацій, кожен член суспільства сприяє збагаченню інформаційних баз і водночас має можливість користуватись їх вмістом у своїй практичній діяльності.

Відповідно до викликів сьогодення глобальне інформаційне суспільство, що формується на базі широкого використання електронних інформаційних технологій, ставить перед собою мету створення відповідного наявного технологічного рівня, забезпечення можливостей «знаходити, виробляти, обробляти, перетворювати, поширювати і використовувати інформацію з метою одержання і застосування необхідних для людського розвитку знань. Воно опирається на концепцію суспільства, яке сприяє розширенню прав і можливостей, що включає в себе поняття множинності, інтеграції, солідарності і співчуття» [3].

При цьому шлях до реалізації сучасних завдань формування інформаційного суспільства забезпечується вирішенням двох основних проблем: забезпечення доступу інформації для всіх і свободи висловлювання власної думки [4].

Останнє набуває принципового значення саме в площині розвитку творчого потенціалу кожної людини і включення його в процес зростання інтелектуальних можливостей суспільства, тих чи інших його соціальних структур.

Сучасний інформаційний розвиток, інформатизація суспільства є важливою складовою розширення можливостей для поширення ідей та інформації. І, що дуже важливо, не лише на рівні публічного життя, відстоювання політичного вибору в процесі демократизації, як про це ще недавно писали дослідники, але й на всіх інших рівнях суспільної діяльності, що в кінцевому підсумку і забезпечують у комплексі суспільний прогрес. Забезпечення реалізації цих двох принципів на практиці зумовлює перехід до нового, більш продуктивного етапу суспільного інфотворення.

У згаданій вище доповіді ЮНЕСКО «К обществам знания» робиться важливий висновок про те, що, «прийшовши на зміну системам знань, заснованих на усному, письмовому і друкованому слові, розвиток цифрових технологій сприяв безпрецедентному розповсюдженню мереж у двох напрямках: горизонтальному – прискоренню швидкості передачі і вертикальному – ущільненню підключень» [5].

Продовжуючи цю думку на базі аналізу інформаційних процесів сьогодення, можна говорити про вже досить помітний прояв двох основних тенденцій у циркуляції інформації в сучасних соціальних мережах: зверху до низу – від організаційних центрів соціальних структур і в горизонтальному вимірі – усередині соціальних структур, між їх членами, а також між соціальними структурами одного рівня суспільної значущості. В останньому випадку відсутній координаційний, управлінський аспект інформаційних впливів. Соціальні мережі як мережі горизонтальних інформаційних обмінів в останні роки стали ефективним механізмом циркуляції інформації саме на горизонтальному рівні, реалізації потенціалу інфотворчості поза межами усталених інтересів традиційних соціальних структур. Вони забезпечують запити членів суспільства на урізноманітнення спілкування, реалізацію творчого потенціалу, незадіяного в системі соціальних структур. До них належить спілкування задля розваг та ін. Інформація на даному рівні не завжди може бути соціально значущою.

Водночас інформація вертикального спрямування відображає певні суспільні інтереси, належить до ресурсів, що мають забезпечувати ефективне існування і розвиток суспільства, у найбільш якісній своїй частині за змістом є інформацією розвитку й обов'язково є суспільно значущою. До такої інформації належать наукові ресурси, економічна, суспільно-політична, культурологічна та інша інформація. Важливою складовою вертикальних інформаційних потоків є інформація, яку одержують члени суспільства у формі ЗМІ.

З розвитком електронних інформаційних технологій особливої ефективності, суспільної значущості набувають засновані на них телебачення, радіо, електронна періодична преса, інформація на сайтах та в складних, структурованих банках електронної інформації – порталах. Інформація, продукована всім широким спектром сьогоdnішніх електронних ЗМІ, торкається всіх сторін життя суспільства і відповідно до запитів своїх користувачів має відповідати певним критеріям популярності чи рівня професійного викладу відображуваних проблем у спеціальних, у першу чергу наукових та економічних виданнях. Однак, у цілому інформація ЗМІ виконує функцію забезпечення

загальної обізнаності тих чи інших категорій користувачів з проблемами, що їх хвилюють, з урахуванням цієї обставини вона опосередковується. Ця опосередкованість у соціально-психологічному плані відіграє роль своєрідного інструменту солідаризації.

Як показують дослідження, з розвитком соціальної структуризації суспільства електронні ЗМІ, як, до речі, і всі інші, дедалі більше відходять від характерного раніше примітивного дубляжу інформації, намагаються, з урахуванням розвитку інформаційних технологій, урізноманітнювати способи подання матеріалу і цим самим сприяти підвищенню ефективності його засвоєння, його використання в інтересах замовника.

Розглядаючи розвиток сучасних ЗМІ, треба зауважити, що зростання їх дієвості обумовлюється не лише ефективним застосуванням електронних інформаційних технологій, але й особливою важливістю для інформаційного суспільства забезпечення свободи для висловлювання власної думки. Ця свобода є «основоположною гарантією не лише виникнення дійсного суспільства знань, але також і його життєздатності» [6]. Адже лише свобода висловлення думки може бути бар'єром на шляху зумисного введення в суспільну свідомість тенденційної, неякісної інформації чи дезінформації і, відповідно, – неадекватного реагування на виклики сучасності.

Важливим механізмом ефективного доступу до різноманітної суспільно значущої інформації, можливості самостійної об'єктивної її оцінки є забезпечення плюралізму засобів масової інформації.

Система законодавчих актів України на сьогодні в основному забезпечує і свободу слова, і плюралізм позицій ЗМІ у відображенні подій суспільного життя. Таке право, зокрема, зафіксовано в цілому ряді законодавчих актів. Так, ст. 34 Конституції України гарантує кожному громадянину право на свободу думки і слова, на вільне висловлення своїх поглядів і переконань, на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [7].

У ст. 4 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» [8] вказано, що держава проводить політику протекціонізму щодо розповсюдження програм і передач вітчизняного виробництва; держава гарантує реалізацію прав на інформацію, на вільне і відкрите обговорення суспільно важливих проблем із застосуванням телебачення і радіомовлення.

Водночас ст. 2 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» вказує на те, що свобода слова і вільне висловлення в друкованій формі своїх поглядів і переконань гарантуються Конституцією України і відповідно до цього Закону означають право

кожного громадянина вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку відкриту за режимом доступу інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації.

За цим законом, друковані засоби масової інформації є вільними. Забороняється створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації.

Держава гарантує економічну самостійність та забезпечує економічну підтримку діяльності друкованих засобів масової інформації, запобігає зловживанню монопольним становищем на ринку з боку видавців і розповсюджувачів друкованої продукції. Заходи, спрямовані на забезпечення економічної підтримки діяльності друкованих засобів масової інформації, та органи державної виконавчої влади, які здійснюють цю підтримку, визначаються Кабінетом Міністрів України [9].

Ст. 3 Закону України «Про інформацію» вказує, що основними напрямками державної інформаційної політики є: забезпечення доступу кожного до інформації; забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; забезпечення інформаційної безпеки України; сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору.

Ст. 24 цього Закону забороняє втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом [10].

Свободу слова у відображенні подій суспільного життя забезпечують також й інші законодавчі акти в Україні.

Слід зазначити, що в інформаційному просторі, сформованому сучасною електронною пресою, плюралізм точок зору на події суспільного життя значно розширюється за участі зарубіжних ЗМІ. У процесі формування відношення до інформаційного ресурсу, продукowanego

зарубіжною електронною пресою, доцільно, очевидно, виходити з такого:

1. Плюралізм точок зору на події в Україні і в системі міжнародних відносин, що стосується Української держави, при використанні цього ресурсу для комплектування вітчизняних інформаційних баз має обмежуватись системою національних інтересів.

2. У межах дотримання принципу забезпечення національних інтересів відбір і комплектування зарубіжною інформацією електронної преси може бути корисним, оскільки:

а) економить трудозатрати на інформаційне виробництво, потрібне українським користувачам;

б) сприяє долученню українських інформаційних працівників до зарубіжних методик інфотворення, виражених в оригінальних продуктах цього інфотворення;

в) створює можливості для вивчення на прикладах конкретної реалізації зарубіжних традицій розвитку інформаційної сфери, врахування їх у процесі активізації власного інформаційного виробництва.

3. Виходячи з національних інтересів, інформація зарубіжних видань під час комплектування нею вітчизняних інформаційних баз має добиратися з урахуванням можливості використання в умовах і для умов розвитку українського суспільства. Цей процес відбувається виходячи з тих обставин, що такі умови і цілі можуть мати істотну відмінність від тих, за яких така інформація створювалась і використовувалась за кордоном.

4. За межами допущеного інформаційного плюралізму мають блокуватися всіма доступними засобами свідомі деструктивні інформаційні впливи на інформаційну сферу України. Такий інформаційний тиск, що здійснюється дуже часто з активним використанням електронної преси, зумовлений відомою інформаційною діяльністю, спрямованою на реалізацію власних значних інформаційних арсеналів, технологічних, економічних, політичних та інших завдань, пов'язаних із головною метою – досягти домінування в глобальному масштабі [11]. Сьогодні цей вид інформаційного тиску посилюється із зростанням різнопланових можливостей впливу мегакорпорацій на держави, нації, структуру цілих регіонів сучасного суспільства. На інформаційному рівні він виявляється в інформаційній експансії в систему інформаційних баз, у тому числі бібліотечних, що сприяє реалізації спочатку економічних, а потім політичних та інших цілей. Таким чином, «мегакорпорації породжують свій новий світовий економічний порядок. Це є, по суті, система глобальної експлуатації народів, що геть-чисто відкидає всяку соціальну відповідальність і які-небудь моральні зобов'язання не тільки перед народами країн їхньої експансії і перед народами своїх країн... повна

монополізація економіки і політичної влади глобальними мегакорпораціями є смертельна загроза демократії, розвитку і прогресу», – аналізуючи цей процес, робить висновок О. Г. Білорус [12].

Протягом останнього десятиріччя в багатьох регіонах світу набула поширення найрадикальніша форма боротьби з глобальним експансіонізмом у всіх сферах суспільного життя – міжнародний тероризм. Сформований на базі крайньої культурної відсталості та релігійного фанатизму, бідності, за якою практично безперспективною є будь-яка спроба протистояти високотехнологічній зовнішній економічній і культурній експансії, такий протест став відчутним контраргументом у суперництві країн «золотого мільярда» з іншим світом у системі глобальних відносин, протестом, по суті своїй доведеним до абсурду, оскільки об'єктивно не передбачає наявності переможців. У системі сучасних міжнародних інформаційних взаємовідносин він вносить деструктивну складову, що впливає на весь глобальний інформаційний простір, сприяє поширенню в ньому паніки, невпевненості, погроз і шантажу, стає по суті новою глобальною загрозою для розвитку цивілізації.

Практика останніх десятиріч демонструє дедалі відчутніше значення інформаційних операцій, інформаційних воєн, що передують силовим діям у відносинах між державами, або ж нерідко дедалі більшою мірою замінюють їх, будучи успішними з точки зору отримання кінцевого результату. На інформаційному рівні при цьому йдеться про чітко спрямовані операції, що мають на меті вплив на свідомість населення і зміст тієї частини інформаційних баз, яка перебуває постійно в суспільному обігу, у тому числі бібліотечних баз.

Заслугове на увагу характеристика ситуації, зроблена професором дипломатичної академії Міністерства закордонних справ Росії, академіком Академії воєнних наук І. М. Панаріним. Дослідник акцентує увагу на питанні про те, «до яких меж має функціонувати інформація, що надходить з інших країн, який обсяг вона має займати в національному інформаційному просторі, яким чином у правовому полі регулювати ці інформаційні потоки. І цей аспект став дуже важливим у зв'язку з появою нових видів зброї, так званої, інформаційної зброї» [13].

У зв'язку з цим твердженням І. М. Панарін ставить питання про необхідність для його країни інформаційної контррозвідки, про неупорядкованість процесу прихованого фінансування (купівлі ЗМІ через оплату рекламних послуг), про відсутність практичного реагування на той факт, що значна частина інформаційних матеріалів Інтернету, виставлених насамперед у США (на сьогодні близько 62 % контент-змістів усіх матеріалів мережі є американськими), спрямовані на розмивання

духовних цінностей народів донедавна наших спільних територій. На підкріплення своїх тверджень він цитує екс-заступника держсекретаря США С. Телботта, який закликав «змусити росіян якомога менше згадувати про Олександра Невського». Дослідник пропонує поставити на перше місце захист власного інформаційного простору від ворожих негативних впливів. І одночасно забезпечити донесення істини, правдивої точки зору Росії до населення не лише СНД та європейських країн, але й усього світу.

Такий детальний виклад поглядів І. М. Панаріна зумовлений тим, що в них, власне, відображається достатньою мірою проблема, що є характерною і для України. Ілюстрацією цього може бути інформаційна атака західної електронної періодики, здійснена на початку і під час прояву недавньої економічної кризи на економічний потенціал України з метою зниження його конкурентоспроможності на міжнародних ринках. У цей час у зарубіжних ЗМІ дуже багато говорилося про безперспективність української металургії та хімічної промисловості, про несприятливий інвестиційний клімат в Україні, про ймовірність політичної нестабільності тощо. Треба зазначити, що така інформаційна атака у складній економічній ситуації була досить результативною.

Варто зазначити, що суспільне значення сучасних засобів масової інформації, у тому числі й електронних, вимірюється у двох ракурсах. По-перше, вони є механізмом оперативного інформування про значущі події суспільного життя, джерелом новин, іншої пізнавальної інформації, доводять до громадян коментарі з важливих питань спеціалістів, експертів з проблем, стають спостерігачами журналістських розслідувань тощо.

По-друге, інформація ЗМІ має істотне значення як літопис життя суспільства і в цій якості представляти інтерес для дослідників: істориків, політологів, політтехнологів та ін. При цьому вона має архівуватись, зберігатися в фондах бібліотечних установ та інших інформаційних центрів. Таке зберігання практикується з часу виникнення періодичних газетно-журнальних видань. Однак акумуляція щодо виду інформації на паперових носіях дуже ускладнює їх використання, створює серйозні проблеми для тривалого зберігання і т. п.

З розвитком електронних ЗМІ електронна періодична преса стає важливим джерелом комплектування бібліотек. Інформація всіх інших електронних ЗМІ в бібліотечних установах на сьогодні комплектується вибірково і несистематично, що не дає підстави стверджувати про наявність відповідних повноцінних інформаційних баз. Така ситуація пояснюється насамперед відсутністю сьогодні чіткої суспільної затре-

буваності в таких базах, а також, відповідно, відсутністю техніко-технологічного забезпечення, підготовки потрібних для такої роботи інформаційних представників і т. д. Таким чином, саме бібліотечне комплектування, завдяки систематизації, концентрації інформаційних ресурсів електронної преси сприяє підвищенню її суспільної затребуваності далеко за межами ознайомлення зі стрічкою новин.

По-перше, акумуляція інформації значної кількості електронних видань в єдиному організованому бібліотечному ресурсі дає змогу користувачам, членам суспільства, відчутти багатогранність його розвитку, множину національних інтересів, проблем і здобутків, відчутти приналежність до українського суспільства в атмосфері представленої Інтернетом багатомірності.

По-друге, систематичне, планомірне комплектування електронних пресових видань, що відображають інтереси певних соціальних структур, дає змогу їх прихильникам глибше зрозуміти актуальні проблеми суспільного розвитку з позиції цих структур, сприяє політичній консолідації як важливого чиннику сучасного демократичного процесу.

По-третє, формування інформаційних баз даної категорії електронних ЗМІ створює реальну інформаційну основу для вироблення ефективних механізмів взаєморозуміння в суспільстві, зростання толерантності, об'єднуючих можливостей у рамках реалізації загально-суспільних проблем.

По-четверте, концентрація інформаційних матеріалів найбільш розвинутих на сьогодні електронних пресових видань у сучасних інформаційних центрах сприяє формуванню оперативної, адекватної суспільної реакції на складні соціальні проблеми, на надзвичайні події: техногенні катастрофи, стихійні лиха тощо.

Суттєві аргументи на користь необхідності комплектування фондів сучасних бібліотек – інформаційних центрів нинішнього суспільства – пов'язані також з якісними характеристиками інформації, що продукується електронною періодикою. Протягом останніх 10–15 років в Україні відбулося становлення цього виду ЗМІ. Кращі з них знайшли свого користувача. У свою чергу, як зворотний процес сформувався рівень затребуваності літературної реалізації, жанрової палітри, змістовного насичення видань. Набули чіткості основні напрями їх розвитку, інформаційної політики, формуються умови для присутності цих видань як важливих суб'єктів вітчизняного інформаційного ринку. Електронні пресові видання максимально використовують кращі зразки традиційного газетно-журнального досвіду та практичних результатів інших видів електронних ЗМІ. При цьому вони посту-

пово виробляють власні форми подачі матеріалу, збагачуючи спектр жанрів сучасної журналістики специфічним технологічним доробком. Характерною особливістю цього виду журналістики, що перебуває в стадії динамічної еволюції, є динамізм формотворчості, підпорядкований реалізації однієї з важливих завдань сучасності – підвищенню ефективності використання інформації.

Специфіка інформаційного ресурсу, що створюється внаслідок комплектування бібліотечних фондів матеріалами електронної преси, полягає також у тому, що цей ресурс, з розширенням кількості використовуваних у ньому видань, стає детальним літописом суспільно значущих подій сьогодення. Кількість різноманітних видань забезпечує при цьому відображення різноманітних характерних деталей важливих суспільно значущих подій. Різниця позицій у відображенні цих подій дає можливість формування достовірного уявлення про їх зміст і власної оцінки цього змісту.

Комплектування фондів бібліотек текстовими матеріалами електронної періодики в принципі є однозначним з методиками комплектування всією іншою електронною інформацією, друкованою продукцією і не потребує вироблення якихось нових принципово технологічних рішень, не потребує істотної перепідготовки відповідних категорій бібліотечних спеціалістів. Структура інформації електронної преси відрізняється від організації матеріалу електронних версій традиційних газетно-журнальних видань і природно структурується у відповідних базах даних. Ця інформація в кращих своїх зразках уже сьогодні є максимально зручною для користувача, особливо дистантного, оскільки виготовляється за вимогами, що встановлюються інтернет-журналістикою. Тексти електронної преси легко переформатовуються під час використання. Істотне значення для роботи з ними має можливість гіперпосилань.

Разом з гіперпосиланнями, введенням за необхідності розширеного розкриття теми залученням потрібних читачеві додаткових матеріалів, до яких забезпечується доступ, сучасні електронні пресові видання на своїх веб-сторінках використовують як додаткову інформацію мультимедіа-ресурс. Цей ресурс у разі необхідності забезпечує додаткову звукову і відеоінформацію, сприяючи, таким чином, багатоплановості представлення новин [14].

Таким чином, у процесі свого розвитку інформаційне наповнення електронних пресових видань набуло якісних параметрів, що забезпечує цінність збереження цього ресурсу як суспільно значущого. З розвитком такого виду ЗМІ сучасні бібліотечні установи одержали важливе,

якісне джерело комплектування оперативною інформацією. Цим самим вони на новому якісному рівні мають можливість підтвердити своє суспільне значення як центрів формування і збереження інформаційної спадщини українського суспільства.

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К. : НБУВ, 2005. – 300 с.

2. *Урсул А. Д.* Информация. Методологические аспекты / А. Д. Урсул. – М. : Наука, 1971. – С. 206.

3. Заявление Встречи за круглым столом на уровне министров «На пути к обществу знаний», которая была организована в рамках 32-й Генеральной конференции ЮНЕСКО в штаб-квартире Организации 9–10 октября 2003 года (документ 32 C/INF.26) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://unesdoc.unesco.org/images.0013/001321/1321147.pdf](http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001321/1321147.pdf)>. Загл. с экрана.

4. К обществам знания. Всемирный доклад ЮНЕСКО // Издательство ЮНЕСКО. – 2005. – С. 29. – Режим доступа: <http://www.unesco.org/ru/worldreport>. – Загл с экрана.

5. Там само. – С. 49.

6. Там само. – С. 41.

7. Конституція України : Закон № 254 к/96-ВВ від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/law2/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>. – Назва з екрана.

8. Протелебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759–ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3759-12>. – Назва з екрана.

9. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України № 2782–ХІІ від 16 листопада 1992 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2782-12>. – Назва з екрана.

10. Про інформацію: Закон України № 2657–ХІІ від 2 жовтня 1992 р. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>. – Назва з екрана.

11. *Соснін О. В.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : монографія / О. В. Соснін. – К. : Ін-т держ. і права ім. Корецького НАН України, 2003. – С. 141.

12. *Білоус О. Г.* Економічна система глобалізму / О. Г. Білоус. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 332–333.

13. *Панарин И. Н.* Проблемы информационной безопасности, как одна из основ государственного суверенитета [Электронный ресурс] И.Н. Панарин. – Режим доступа: <http://panarin.com/comment/1053>. – Загл. с экрана.

14. *Крейг Р.* Интернет-журналистика: работа журналиста і редактора у новинах ЗМІ / Р. Крейг. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія». – С. 200–217.